

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาอรรถาภิธานสารสนเทศศาสตร์ด้านการบริการสารสนเทศ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาอรรถาภิธานสารสนเทศศาสตร์ด้านการบริการสารสนเทศ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยประยุกต์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาอรรถาภิธานสารสนเทศศาสตร์ด้านการบริการสารสนเทศ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 เอกสาร ประกอบด้วย ตำรา บทความทางวิชาการ และหนังสืออ้างอิง

- ตำราภาษาไทยด้านสารสนเทศศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบริการสารสนเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2560 รวมจำนวน 210 ชื่อเรื่อง โดยมุ่งหมายให้การรวบรวมคำศัพท์ครอบคลุมคำศัพท์ที่ใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้มากที่สุด ผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกจากตำราที่ผลิตและสถาบันอุดมศึกษาใช้ในการเรียนการสอน เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น การพิจารณาคัดเลือกใช้วิธีการค้นจากฐานข้อมูลโอแพ็กของห้องสมุด สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ โดยใช้หัวเรื่อง/คำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริการสารสนเทศ ได้แก่ บริการสารสนเทศ บริการห้องสมุด ห้องสมุดและบริการห้องสมุด ผู้ใช้

- บทความทางวิชาการภาษาไทยด้านสารสนเทศศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบริการสารสนเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2560 รวมจำนวน 225 บทความ แนวทางการคัดเลือกบทความใช้วิธีการเช่นเดียวกับข้างต้น โดยการค้นจากตรรกษนิบทความวารสารจากฐานข้อมูลโอแพ็กและฐานข้อมูลของศูนย์การอ้างอิงวารสารไทย (TCI) โดยใช้หัวเรื่อง/คำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริการสารสนเทศ อาทิ บริการสารสนเทศ บริการห้องสมุด ห้องสมุดและบริการห้องสมุด ผู้ใช้

- หนังสืออ้างอิงภาษาไทยประเภทพจนานุกรม สารานุกรม วิทยานุกรมทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ 5 ชื่อเรื่อง

1.2 บุคคล หมายถึง ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก

- จัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก เพื่อร่วมพิจารณาตรวจสอบอรรถาภิธานในเบื้องต้น โดยผู้วิจัยจะพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริการสารสนเทศและมี

บทบาทในการสร้างอรรถาภิธาน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพสารสนเทศศาสตร์ บรรณารักษ์ห้องสมุด สถาบันอุดมศึกษา นักเอกสารสนเทศ นักวิชาการ ฯลฯ จำนวน 10 คน โดยพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับและความเชี่ยวชาญทั้งในด้านการเป็นผู้สอน ผู้เขียนตำรา/บทความวิชาการ หรือ ผู้ปฏิบัติงาน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มแรก เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการควบคุมคำศัพท์

กลุ่มสอง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านบริการสารสนเทศ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แบบบันทึกข้อมูล ประเด็นการสนทนากลุ่ม

2.1 แบบบันทึกข้อมูล

- **พัฒนาแบบบันทึกข้อมูล** โดยศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบบันทึกข้อมูลอรรถาภิธาน ประมวลสรุป และพิจารณาตัดแปลงให้เหมาะสมกับงานวิจัย ทั้งนี้แบบบันทึกข้อมูลนี้ใช้ในการรวบรวมและจัดทำโครงสร้างคำศัพท์เป็นการเฉพาะ เพื่อใช้สำหรับการเก็บข้อมูลจากเอกสารข้อ 1.1

คำ	รหัส	วัน เดือน ปี
SN (scope note) อธิบายขอบเขตและความหมายของคำศัพท์หลัก		
UF (used for) คำศัพท์ที่ไม่ใช่เป็นศัพท์หลัก		
USE ศัพท์ที่กำหนดให้เป็นศัพท์หลัก		Frequency ความถี่
BT (broader term) คำศัพท์ที่มีความหมายกว้างกว่าศัพท์หลัก		NT (narrower term) คำศัพท์ที่มีความหมายแคบกว่าศัพท์หลัก
RT (related term) คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องศัพท์หลัก		TT (top term) คำศัพท์ที่มีความหมายกว้างที่สุดในกลุ่ม
ที่มา		

ดัดแปลงจาก

Aitchison, J., Gilchrist, A. & Bawden, D. (2000). *Thesaurus construction and use: A practical manual*.

London: The Association for Information Management.

2.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม

กำหนดประเด็นสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก ร่วมเสนอให้ความเห็นในประเด็นหลักๆ ดังนี้

2.2.1 ความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาอรรถาภิธาน

2.2.2 การคัดเลือกคำศัพท์ที่สอดคล้องและครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาด้านการบริการ

สารสนเทศ

2.2.3 ความถูกต้องของการวิเคราะห์คำศัพท์

2.2.4 ความถูกต้องของการจัดลำดับชั้นคำศัพท์

3. การพัฒนาอรรถาภิธาน

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาอรรถาภิธานสารสนเทศศาสตร์ด้านการบริการสารสนเทศ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุดคำศัพท์ด้านการบริการสารสนเทศ ในการสร้างองค์ความรู้ที่ต้องอาศัยการเตรียมการในด้านต่าง ๆ และการลงมือปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นเตรียมการ ได้แก่ การวางนโยบายและแผนการดำเนินงานทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบ หมายถึง การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ ขอบเขตสาขาวิชาที่ครอบคลุม กลุ่มผู้ใช้เป้าหมาย ประเภทของอรรถาภิธานที่จะสร้าง รูปแบบการจัดแสดงคำศัพท์ มาตรฐานหรือหลักเกณฑ์ที่เลือกใช้ การเตรียมการด้านทรัพยากรการดำเนินงาน เช่น การทาบทามผู้ทรงคุณวุฒิเป็นคณะทำงานสร้างอรรถาภิธาน และการเตรียมการด้านงบประมาณ

ขั้นปฏิบัติการ ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสะสมคำศัพท์ หมายถึง การรวบรวมคำศัพท์จากแหล่งต่าง ๆ วิธีการในขั้นนี้อาจจัดทำแบบบันทึกคำศัพท์ และบันทึกข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับคำศัพท์ (ตัวอย่างบัตรบันทึกข้อมูลตามข้อ 2.1)

ขั้นที่ 2 การประมวลและคัดสรรคำศัพท์ เป็นขั้นตอนที่นำคำศัพท์ที่รวบรวมจากขั้นที่ 1 มาประมวลเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จัดคำซ้ำที่ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ 2) รวบรวมคำพ้องความหมายหรือมีความหมายใกล้เคียงกันไว้ด้วยกัน และ 3) พิจารณาคำพ้องรูป (ถ้ามี) จากการดำเนินงานขั้นที่ 2 จะได้ผลการประมวลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นคำที่จะใช้เป็นคำตรรกษณ์

กลุ่มที่ 2 เป็นคำที่ไม่ใช้เป็นคำตรรกษณ์ ซึ่งจะต้องบันทึกรายการโยงไว้ให้เรียบร้อย

กลุ่มที่ 3 เป็นคำที่เขียนเหมือนกัน แต่ความหมายต่างกัน (คำพ้องรูป) ซึ่งจะต้องมีคำอธิบาย ขยายความไว้ในวงเล็บ

ขั้นที่ 3 จัดกลุ่มคำ คือ การจำแนกคำออกเป็นกลุ่มแนวคิดหรือเรื่องต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์และจัดความสัมพันธ์ของคำในแต่ละกลุ่ม คำที่อยู่ภายในแต่ละกลุ่มจะถูกจัดเป็น กลุ่มย่อยอีกทีหนึ่ง ในขั้นตอนนี้จะเห็นโครงสร้างอรรถาภิธานตามลำดับชั้นอย่างชัดเจน ซึ่งเอื้อต่อการจัด ความสัมพันธ์ของคำในลักษณะที่มีความหมายกว้างกว่า (BT) หรือมีความหมายแคบกว่า (NT)

ขั้นที่ 5 เพิ่มคำที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น TT BT NT RT U/UF

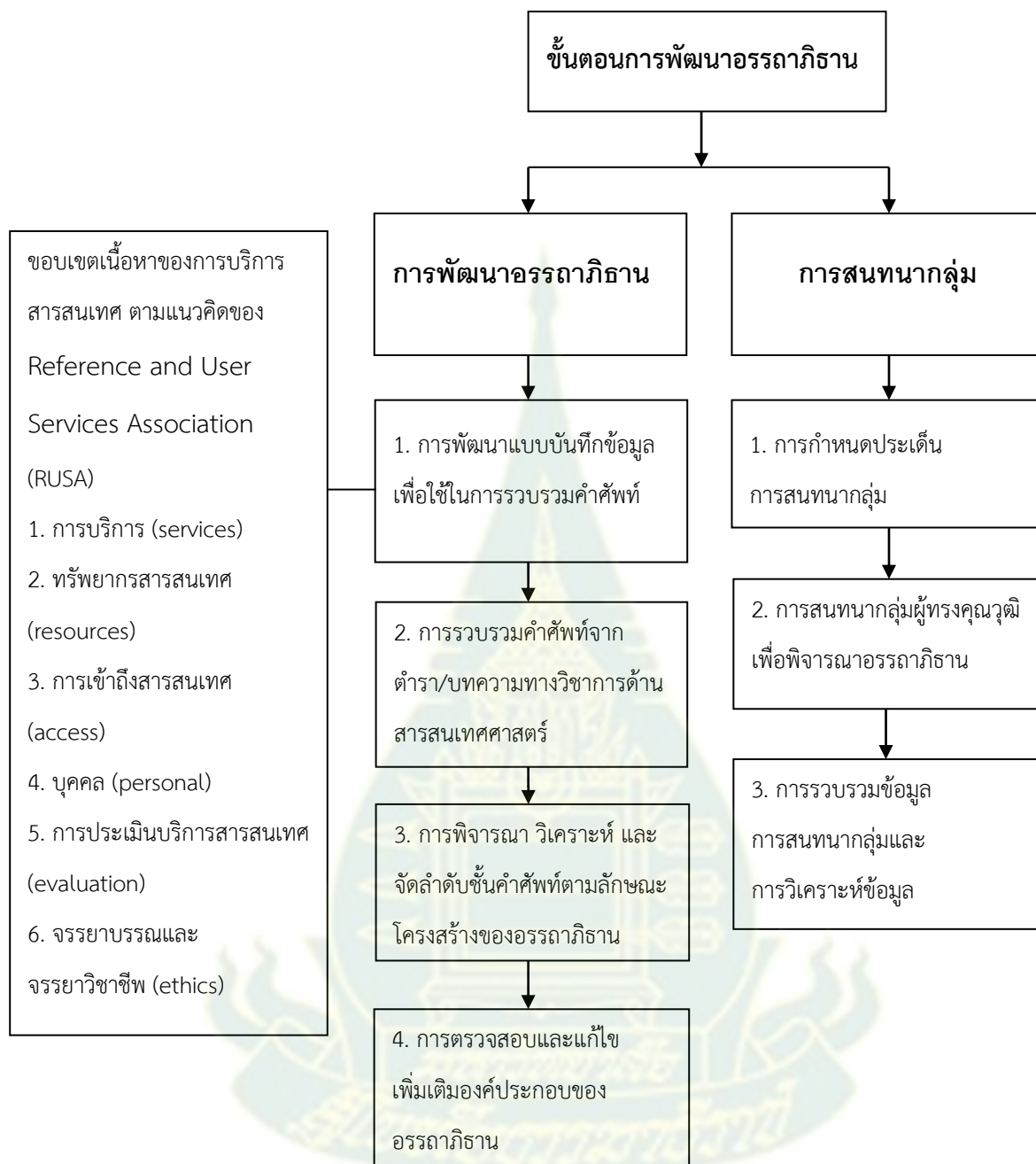
ขั้นที่ 6 ปรับสถานะของคำที่ไม่ได้เป็นคำหลักในขั้นที่ 5 เพื่อให้ทุกคำมีโอกาสได้เป็นคำหลัก และ ดำเนินการขั้นที่ 5-6 ต่อไปจนครบทุกคำ

ขั้นที่ 7 ตรวจสอบและแก้ไขเพิ่มเติมองค์ประกอบที่จำเป็นของชุดคำศัพท์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ เช่น การ จัดทำรายการโยง (USE/USE FOR หรือ U/UF) ให้ครอบคลุมคำศัพท์ให้ครบถ้วน เพื่อมิให้ผู้ใช้งานมีโอกาส เข้าถึงข้อมูล ส่วนการอธิบายคำ (scope note หรือ SN) ควรจัดทำขึ้นเฉพาะกรณีที่เป็น

ขั้นที่ 8 จัดทำบรรณานุกรม หมายรวมถึงการตรวจทานโครงสร้างความสัมพันธ์ ตรวจสอบการเรียงคำหลัก และการเรียงชุดคำศัพท์ตามลำดับอักษร พร้อมทั้งจัดทำบทนำ

ขั้นที่ 9 จัดทำดรรชนีประกอบอรรถาภิธานและจัดแสดงรายการคำ รายการคำต่าง ๆ ควรให้มีความ แตกต่างระหว่างคำที่เลือกใช้เป็นดรรชนี กับคำที่ไม่ใช่เป็นดรรชนี เช่น อรรถาภิธานฉบับพิมพ์ คำที่ใช้เป็น คำหลักจะพิมพ์ตัวหนา คำที่ไม่ใช่เป็นดรรชนีจะพิมพ์ตัวบางหรือตัวเอน ส่วนอรรถาภิธานฉบับออนไลน์จะใช้ แถบสีในการแสดงความแตกต่างของคำ (นฤมล ปราชญ์โยธิน, 2554 : 4-37 – 4-39)

แผนภูมิแสดงขั้นตอนการพัฒนาอรรถาภิธาน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 4.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอรรถาภิธานและบริการสารสนเทศ
- 4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลและการสนทนากลุ่ม

4.2.1 แบบบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยพัฒนาแบบบันทึกข้อมูลขึ้นมาเพื่อใช้ในการรวบรวมคำศัพท์เป็นการเฉพาะ และบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูล โดยมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

- รวบรวมคำศัพท์ทางด้านการบริการสารสนเทศจากตำราภาษาไทยด้านสารสนเทศศาสตร์ และวารสารภาษาไทยที่นำเสนอบทความทางวิชาการด้านสารสนเทศศาสตร์ และหนังสืออ้างอิงด้านสารสนเทศศาสตร์

- ประมวลและคัดสรรคำพิจารณา วิเคราะห์คำศัพท์ที่รวบรวม ขจัดคำซ้ำ รวมคำที่พ้องความหมายหรือคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันไว้ด้วยกัน คำที่มีความหมายที่กว้างกว่า แคบกว่า คำที่เกี่ยวข้องกัน และคำพ้องเสียง (ถ้ามี) รวมถึงการทับศัพท์คำในภาษาอังกฤษตามหลักเกณฑ์การทับศัพท์ที่ราชบัณฑิตกำหนด

- จัดกลุ่มคำและจัดลำดับชั้นของคำศัพท์ไทย-อังกฤษ ตามลักษณะโครงสร้างการสร้างอรรถาภิธานโดยใช้เอกสารดังรายการต่อไปนี้เป็นคู่มือที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์คำศัพท์ (reference source) (บรรณานุกรมแนบท้าย)

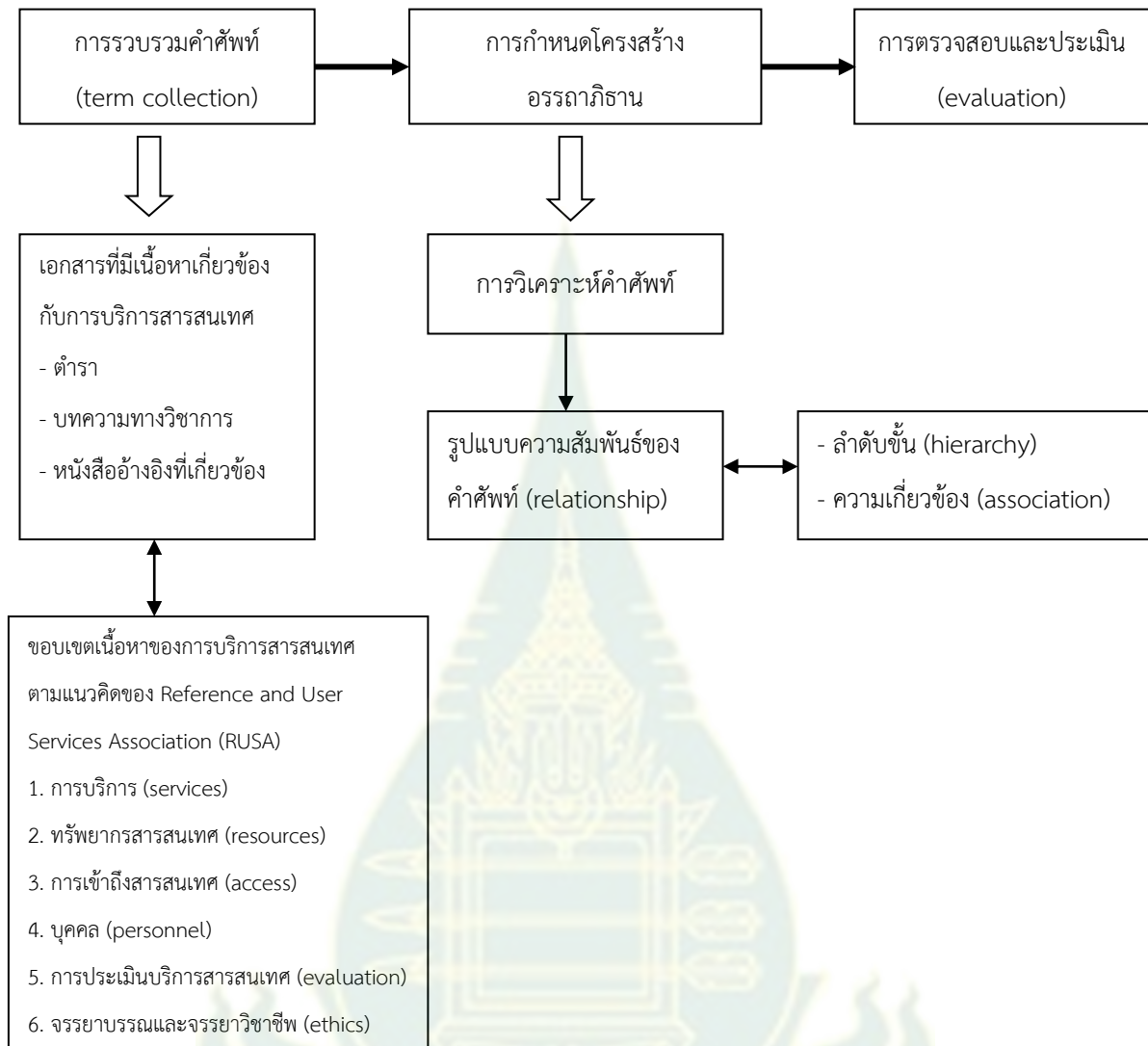
- ASIST Thesaurus of Information Science, Technology, and Librarianship
- Thesaurus of ERIC Descriptors
- Encyclopedia of Library and Information Science
- UNESCO Thesaurus
- ศัพท์วิชาการด้านบรรณารักษศาสตร์
- คำภาษาอังกฤษที่ใช้กำกับหัวเรื่องไทย
- หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย / หัวเรื่องภาษาไทย
- หลักเกณฑ์การทับศัพท์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

- บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูลตามช่องที่กำหนด

4.2.2 การสนทนากลุ่ม (focus group)

- จัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก เพื่อร่วมพิจารณาตรวจสอบอรรถาภิธานเบื้องต้น โดยผู้วิจัยจะพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจากผู้ที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทในการสร้างอรรถาภิธาน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพสารสนเทศศาสตร์ บรรณารักษ์ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา นักเอกสารสนเทศ นักวิชาการ ฯลฯ จำนวน 10 คน โดยประเด็นหลักของการสนทนากลุ่ม คือ ความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาอรรถาภิธาน การคัดเลือกคำศัพท์ที่สอดคล้องและครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาด้านการบริการสารสนเทศ ความถูกต้องของการวิเคราะห์คำศัพท์ และความถูกต้องของการจัดลำดับชั้นคำศัพท์

แผนภูมิแสดงกระบวนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบรรณานุกรม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 นำข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกข้อมูลมาวิเคราะห์หาความถี่โดยการนับจำนวนของคำศัพท์ที่ปรากฏในแต่ละความสัมพันธ์ (USE, UF, BT, NT, RT ฯลฯ) เพื่อศึกษาแนวโน้มของงานเขียนทางวิชาการในช่วง พ.ศ. 2548-2560

5.2 นำข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกข้อมูลมาประมวลและนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพในรูปของโครงสร้างอรรถาภิธาน โดยจัดกลุ่มคำและจัดลำดับชั้นของคำศัพท์ไทย-อังกฤษ ตามลักษณะโครงสร้างการสร้างอรรถาภิธาน

5.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มทั้งข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาประมวลและนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ และสรุปความเป็นความเรียง และนำข้อคิดเห็นมาปรับแก้ไขอรรถาภิธานตามที่คุณผู้ทรงคุณวุฒิให้คำแนะนำ

